

primavera 2024

La traducció catalana de la *Saga de Kormákr*

Inés García López

Amb la publicació l'any 2023 en català de la *Saga de Kormákr*, a càrrec d'Adesiara, s'obre un nou camí en la història de les traduccions de la literatura escandinava al català. Aquesta història és bastant breu, sobretot si ens atenim al cas islandès. Si consultem la base de dades de *Visat* que recull les traduccions fetes al català des de les llengües nòrdiques, veurem que la literatura sueca ha estat la més popular, tot i que les traduccions del noruec són pioneres per la introducció al final del segle XIX de l'obra d'Ibsen als teatres catalans (<https://visat.cat/articles/ibsen-i-fosse,-contemplant-els-fiords/44>)

De traduccions directes de l'islandès al català només en tenim, de moment, tres novel·les de publicació molt recent: *Àngels de l'univers*, d'Einar Már Guðmundsson (Nits Blanques, 2021, traducció d'Inés García López); *La veritat sobre la llum*, d'Auður Ava Ólafsdóttir (Club Editor, 2022, traducció de Macià Riutort i Riutort), i *Skugga-Baldur*, de Sjón (Nits Blanques 2023, traducció d'Inés García López). Les traduccions del català a l'islandès han corregut la mateixa sort. De moment només s'hi han traduït dues obres de la literatura catalana. La primera va ser *Demantstorgið*, la traducció islandesa de *La plaça del Diamant*, de Mercè Rodoreda, publicada el 1987 a l'editorial Forlagið. El traductor va ser Guðbergur Bergsson, un escriptor originari de Grindavík que havia estudiat literatura a la Universitat de Barcelona. Bergsson també havia traduït clàssics de la literatura castellana com *Lazarus frá Tormes*, publicat a l'editorial Menningarsjóður l'any 1972, o *Don Kíkóti frá Mancha*, a l'editorial Almenna bókafélagið (1981-1984), o *Hundrað ára einsemd* (*Cien años de soledad*) de Gabriel García Márquez, publicat per Mál og menning el 1978. La segona obra que trobem en islandès és el llibre de poemes de Carles Duarte *Þögning* (*El silenci*), traduït per Guðrún Halla Tulinius i publicat el 2004 per l'editorial Háskólaútgáfan. Per acabar, en català també han estat molt populars les obres de l'autor de novel·la negra Arnaldur Indriðason, que La Magrana ha publicat en

traducció indirecta del francès o del castellà de la mà de Maria Llopis Freixas.

La falta d'estudis nòrdics a les universitats catalanes i la poca presència de les llengües escandinaves a les escoles d'idiomes són una possible explicació per aquesta mancança de traduccions i de traductors, com també del desconeixement general de la literatura islandesa. De fet, un dels gèneres més importants del seu patrimoni cultural, les sagues islandeses, encara no havien estat traduïdes al català. Publicant amb Adesiara l'any 2023 la *Saga de Kormákr*, vam intentar revertir aquesta tendència per introduir el genuí gènere de la saga al públic lector català.

Traduir una obra que pertany a un gènere fins ara desconegut per a nosaltres i que, per tant, no té antecedents en la nostra llengua va constituir tot un repte. Per començar, calia triar el terme adequat en català per designar la llengua en la qual les sagues es van escriure. Per traduir al català el terme original *norrœnt mál* vam prendre com a model les traduccions a altres llengües romàniques com el francès (*norrois*) i l'italià (*norreno*), i vam descartar les traduccions del castellà (*antiguo nórdico*) o el portuguès (*nórdico antigo*), perquè es corresponen més aviat a la traducció de l'anglès *Old Norse*. Mentre traduïa la saga, vam proposar al Termcat introduir el terme *norrè* com a neologisme per designar la llengua en què es van escriure les sagues islandeses. El *norrè* forma part de les llengües germàniques septentrionals que es parlaven a la Península escandinava i a les illes de l'Atlàntic durant l'edat mitjana, i és l'origen de les llengües escandinaves modernes. Qualsevol traductor del *norrè* s'enfronta *a priori* a problemes similars als d'altres llengües escandinaves, però amb l'escull d'estar davant d'una llengua que es va parlar fa més de set-cents anys. De fet, el primer manuscrit de la *Saga de Kormákr* que s'ha conservat és del segle xiv, tot i que aquesta saga és considerada una de les més antigues pel que fa al moment que es va redactar. L'obra narra les aventures del poeta o escald Kormákr Ögmundarson, que suposadament va viure a Islàndia durant el segle x, és a dir, que els esdeveniments que es narren tenen lloc quatre segles abans que es possessin per escrit.

La primera de les dificultats de traducció és de classe lexicogràfica. Pel que fa a termes que descriuen càrrecs o funcions rellevants en l'organització de la societat nòrdica, vaig proposar la traducció del

norrè *höfdingi* per *cabdill*, perquè tots dos estan emparentats etimològicament amb la paraula *cap* (norrè, *höfuð*); o, per la falta de referents terminològics en la nostra llengua, vaig apostar per adaptar fonèticament al català el mot en norrè, com ara en el cas de *jarl* pel norrè *jarl*, que es feia servir per indicar el màxim títol nobiliari immediatament inferior al de rei. Si bé l'equivalent a la nostra llengua correspondria al títol nobiliari de *comte*, vaig preferir adaptar el terme per assenyalar la idiosincràsia de l'estructura política dels països nòrdics, que era ben diferent de la de les monarquies europees. Tanmateix, vaig apostar pel neologisme *ètun/ètuna* per al norrè *jötunn*, que popularment s'ha traduït per *gegant*. Però, tal com indica Macià Riutort al seu *Diccionari islandès-català* (<https://usuaris.tinet.cat/mrr/islandes/islandes1.html>), els ètuns són una de les cinc classes de gegants de la mitologia nòrdica, entre les quals també trobem els trols o els gegants de les muntanyes. Per tant, la traducció de *jötunn* per *gegant* simplificaria la varietat de tipologies per a aquestes criatures. Per acabar, ens sembla important fer un apunt respecte a la traducció de *langhús* per *mas comunal*. Els masos vikings eren molt diferents dels catalans, i vam incloure un plànol al final del volum amb els noms de les parts per orientar el lector en les descripcions dels espais interiors.

Més enllà de les qüestions lexicogràfiques, també s'havia de prendre una decisió respecte a l'alternança temporal de present i passat tan característica del gènere de les sagues. Moltes vegades, en una mateixa seqüència hi poden arribar a conviure diferents temps verbals. La introducció d'un verb en present sol indicar o destacar les accions dins la narració, escrita preferiblement en passat. Observem aquest fragment del capítol VII i la traducció: «*bað hann heim dragask ok sitja á engum svikræðum; fara nú báðir saman, ok líðr af nóttin. Um morgininn leitaði Narfi til ok komsk þá skemmra en um kveldit, því at Vígi sætti honum ok rak hann aptr með engri vægð*», «(ell [en Vígi] li va manar que tornés i que no cometés cap traïció. Tornen tots dos junts i passa la nit. L'endemà en Narfi ho tornà a intentar, però va recórrer encara menys tros que el vespre anterior perquè en Vígi, que estava a l'aguait, el va fer tornar al mas sense contemplacions)». Per qüestions de coherència, en casos com aquest vaig preferir uniformar tots els verbs en passat.

Respecte a les dificultats sintàctiques, s'ha intentat mantenir en la mesura del que era possible la prosa fonamentalment paratàctica consistent en frases curtes i juxtaposades, en què s'observa la repetició de certes fórmules. Per exemple, molts capítols obren amb la fórmula «*Porkell hét maðr...*», que literalment vol dir «*Porkell es deia un home...*». Vaig decidir traduir-la per una expressió més natural en català que mantingués el nom propi en primer lloc: «*Porkell era el nom d'un home...*».

Si traduir la prosa va significar tot un repte, el desafiament més gran va ser traduir la poesia escàldica que apareix intercalada en la prosa de la saga. La poesia escàldica és una mena de poesia que es va compondre a Noruega i a Islàndia entre el segle ix i el segle xiv. Es caracteritzava per una mètrica anomenada dróttkvætt, «el metre de la cort», que pren el nom de l'audiència a qui es dirigien els versos. Si bé alguns dels poemes escàldics es van compondre per lloar les gestes de reis i nobles, també se'n conserven alguns a les sagues. De fet, la *Saga de Kormákr* inclou 85 estrofes escàldiques que, en aquest cas, no estan adreçades a cap monarca, sinó, principalment, a la seva estimada. Atesa la presència que té la poesia, s'ha arribat a suggerir que la prosa de la saga es va escriure per donar context a un poemari més antic d'aquest poeta que fins aleshores s'havia conservat oralment. Per referir-nos a aquestes estrofes hem mantingut el nom *vísur* en la llengua original: no trobem cap paral·lel en les composicions poètiques en la nostra llengua ni en cap llengua romànica. Les *vísur* són d'una bellesa inigualable i d'un estil preciosista que, amb una forma semblant a la dels versos del barroc, genera tot un imaginari absolutament desconegut per a nosaltres. L'arquitectura mètrica de les *vísur* consisteix en sis versos de sis síl·labes sense rima final. Tres sons al·literen cada dos versos i, a més a més, la rima interna de cada vers va alternant entre assonant i consonant. En els primers dos versos d'aquesta *vísa* podem comprovar-ne el funcionament: **Brámáni** skein **brúna** / **brims** und ljósum *himni*. Traslladar tota aquesta complexitat mètrica a la llengua catalana em va semblar una fita impossible, sobretot perquè vaig decidir prioritzar que el poema s'entengués per sobre del preciosisme mètric. Ara bé, l'encertada decisió d'Adesiara de fer una edició bilingüe ens permet veure la forma de totes les *vísur* en la llengua original amb un simple cop d'ull a la pàgina del costat. Tot i que vam triar el vers lliure per traduir les estrofes, vam forçar,

sempre que fos possible, que els versos tinguessin un to al·literant que conservés la repetició d'algun so, una mena d'al·literació flotant que repliqués el ritme dels versos norrens, tal com es pot comprovar en la traducció de la cinquena *vísa*: «Un defecte diu que m'ha trobat a boca de fosc / la tota fulgurant Eir del foc daurat». Complir totes aquestes regles mètriques porta a un desordre sintàctic que dificulta la comprensió del poema en la llengua original.

A la complexitat mètrica i sintàctica s'hi afegeix la densitat de les *kenningar*, una mena de figura retòrica similar a la metàfora que, en el cas de la *Saga de Kormákr*, té com a objectiu no repetir la paraula *dona* i produir diferents metàfores per a l'estimada a qui els poemes van adreçats. Moltes de les *kenningar* són de contingut mitològic i estan formades per un mínim de dos termes, tot i que poden arribar a contenir-ne quatre o cinc. El nucli de la *kenning* pot ser un nom comú, com ara «el pi de mans empedrades», però també el nom d'un personatge mitològic, com «Freya de la grapa de foc». Aquestes dues *kenningar* fan referència a la dona i als anells de la mà. De fet, moltes d'aquestes perífrasis metafòriques contenen elements relacionats amb les joies o la roba que portaven les dones distingides, especialment el lli. En moltes de les imatges, l'èmfasi en la brillantor de les joies suggereix que la dona resplendeix, tal com podem comprovar a la *kenning* «Eir del foc daurat». L'elecció d'un personatge mitològic o un altre tenia a veure amb les exigències mètriques de l'al·literació i amb la rima interna, que hem comentat anteriorment. A causa de la riquesa d'aquestes metàfores, vam decidir incloure al final d'aquesta edició d'Adesiara un «Glossari de *kenningar*» perquè el lector pogués consultar-les i explorar l'imaginari associat als termes que substitueixen, és a dir, conèixer com els homes del nord representaven les dones, la batalla, els guerrers, la poesia o els poetes. D'entre les que es refereixen a la *batalla*, també trobem *kenningar* d'una bellesa inigualable: la «tempesta d'escuts», l'«esclat de les fulles» o el «desgel de les llances». Aquesta última evoca la imatge de les llances regalimant de sang després de la batalla. La *kenning* «nodridor dels llops» per «guerrer» era molt popular en els versos escàldics i s'ajusta a l'imaginari que s'ha anat construint dels homes del nord al llarg dels segles com a societat bèl·lica. Aquesta saga, però, convida el lector català a ampliar aquest imaginari amb personatges que no només són guerrers, sinó que disposen de molta sensibilitat poètica per

descriure tant el món que els envolta com les seves emocions amoroses.